

Рік V.

Р. 1896 кн. II.

Том X.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHELLUNGEN

DER ŠEWČENKO-GESELLSCHAFT, DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEWŠKYJ

V Jahrgang.

1896, II B.

Band X.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Веднарського.

Виділ довів до ладу багато адміністративних справ, особливо справу довжників, а тепер першою його найблизшою ціллю є постаратись о власне поміщенє для товариства.

Число членів виносить тепер 205. В році 1895 приступило до товариства 30 нових членів.

Остан Макарушка
секретар.

Олександр Барвінський
ГОЛОВА.

Наукова діяльність Товариства імени Шевченка в р. 1895.

Записка для загального збору р. 1896.

З кінцем р. 1895 скінчив ся третій рік існування нашого товариства в ролі наукового. Пригляньмо ся його діяльності на полі науки, аби пізнавши зроблене, поставити собі певні задачі й desiderata на будуче.

Наукова діяльність товариства розвивалась в роботі секцій й видавництвах. Почнемо з перших.

Минулого року було всього 21 засідань секційних і на них 38 рефератів; з того секція історично-філософична мала 9 засідань з 19 рефератами, секція філологічна 7 засідань з 13 рефератами, секція математично-природничо-лікарська 5 засідань з 6 рефератами.

Число засідань треба признати значним — викинувши ферії, будемо пересічно мати по два засідання на місяць: се могло би сьвідчити про значний рух в сфері членів. Годить ся одначе зауважити, що згоди на тих засіданнях рідко випадали дуже численними: від того залежало між иньшого, що далеко не всі реферати викликали живійшу дискусю. Хоч се є досить звичайний стан наукових засідань, але нашому молодому товариству ми жичили б більшого оживлення.

Можна загально сказати, що на секції приходили реферати, призначені до друку в „Записках товариства“ (по части і в Часописи Правничій); з того загального числа рефератів доси не прийшло до друку лише три (а взглядно оден). Регулямін товариства, вимагаючи, щоб розвідки, призначені до друку в „Записках“, переходили через секцію, дає принуку діяльності секцій, що являють ся таким способом переходною інстанцією до „Записок“. Ініціативу самих секцій в науковій роботі, колективну працю членів можна зазначити в двох справах:

в укладі відділу рецензійного „Записок“ і в споряженню наукової термінології. Перша справа виходила з редакції „Записок“ і почасти трактувала ся на засіданнях секцій історично філософичної й філологічної, але далеко більше — на сходах молодших членів товариства, уряджованих поза засіданнями секційними в господі товариства досить реґулярно протягом всього 1895 р. Що до другої справи, то поодинокі часті термінології розділили між собою члени секцій математично-природничої, й одна з частей — термінологія механічна — була оброблена минулого року. Розумієть ся, що для такої колективної роботи лежить поле далеко ширше, вимагає її цілий ряд текучих, більш практичних питань (як правописні, лексичні) і різні наукові справи. Можна сподівати ся, що з більшим розвоєм товариства більший розвій матиме й ся діяльність; тепер же сього трудно й вимагати, уважаючи, що роботу секційну веда властиво не конче численна група львівських членів. Переглядаючи протоколи засідань, бачимо, що з загального числа рефератів (38) чотири належало членам замісцевим, решта львівським, з сих останніх всього референтами (говоримо про авторів розвідок і справоздань, а не тих що реферували праці неприсутніх членів) виступало 14 членів, з них 6 мало по одному реферату, решта (28 рефератів) припадає на вісьмох членів. На дальший час в інтересах розвою товариства лежить, щоб до нього притягало ся більше число робітників з иньших місцевостей і взагалі щоб число активних учасників в секційній роботі збільшалось.

Переходячи до видавництва товариства, ми звернемо ся передовсім до „Записок“. На розвій їх звернена була того року головна увага; я вже згадав, що секції були як би переходною інстанцією, де переглядались розвідки, призначені для „Записок“.

„Записки“ почали виходити р. 1892, коли (в осени) видано було перший том, зложений переважно з праць українських співробітників (трьох українців і двох Галичан); се був як би пробний том, призначений для того, аби довести можливість наукового українського видавництва, до чого знаходило ся багато скептиків. В дальших роках заміряно видавати по два томи, але 1893 р. вийшов лише оден доперва 1894, і то не легко — видано два. Дійсно, статі зберались з значною трудністю, а Наукове Товариство, не маючи спеціальних фондів на наукові видавництва, а несучи на собі видатки й так на кілька видавництв, знов таки не могло распоряджати на се й відповідним грошем. Доперва 1895 р. уділення значнійших запомог міністерством і соймом, разом з жертвою одного патріота, дало можливість уложити особний бюджет наукових видавництв. Редакція „Записок“ заходила ся коло розширення

кругу співробітників і організації наукової роботи, а наслідком того можна було розширити й видавництво. Минулого року „Записки“ представляли собою тримісячник, що поділяв ся на дві майже рівні частини розвідок та материялів, більших і менших (miscellanea) і оглядів літературних (Наукова хроніка й Бібліографія). Таким чином видавництво має регулярні відділи: розвідки й материяли, miscellanea, наукова хроніка, бібліографія, відомости в Товариства. Всього минулого року було уміщено в першій відділі 15 розвідок з різних наук і історичних і історично-літературних материялів з вступними замітками, в відділі miscellanea заміток і материялів 16; в 3 і 4 відділі обговорено 51 періодичне видання (з того українсько-руських 8, російських 37, польських 4, німецьких 2) і поодиноких книжок і статей 122. Що до змісту припадає в 1—2 відділах: на українську-руську філологію 2 статі, історію літератури 8, на історію з помічними науками (археологією, археографією й історичною археографією) — 9, материялів історичних і літературних 10, розвідок природничих та математичних 2. В відділі бібліографії припадає на історію українсько-руської літератури 9, на філологію 4, етнографію 15, історію взагалі з помічними науками 46, археологію 3, історію церкви 12, історичні й історично-літературні материяли 16, право 4, економію й статистику 6, природничі розвідки 2, збірники, словарі і т. и. — 5.

Дальший розвій сього видавництва редакція „Записок“ представляє собі так: воно має розширитись до шести томів на рік (статі двохмісячником) — правдоподібно, се розширене довершить ся вже сього року; з дальшим поступом має наступити певна спеціялізація материялу: тепер осібно виділено правничий відділ, з часом се повинно-б статись і з математично-природничим. Далі поруч з Записками могли-б з'явитись неперіодичні збірники для більших, спеціальніших розвідок і материялів, а Записки, зіставши ся при розвідках загальнішого характеру і дрібніших замітках та материялах (типу miscellanea), могли-б розширити свої огляди літературні, завівши туди важніші явища загально-людського наукового життя.

„Записки“ товариства мали своєю першою метою засновати осередок наукової діяльності своєрідною мовою і до нього притягнути учених українсько-руських, нашими культурними й політичними обставинами привичаєних ходити в сусіди до чужих видавництв і культивувати чужу науку. Не ставлячи вперед якої небудь програми що до напрямку, провідних гадок, Записки заховували повну свободу в науковій трактованю річи, ставлячи вимогою лише, щоб робота відповідала вимогам науковости. Маючи таку задачу, не могли вони й вносити на початках якоїсь спеціялізації в змісті, аби не спинити перших кроків наукової роботи своєрідною мовою в таких науках, де вона, задля своєї

слабости, не могла абсолютно бути заступлена спеціальними видавництвами.

Поруч з тим, трохи пізніше — поставлена була ще иньша, спеціальна мета — утворення в Записках органа, що давав би перегляд наукової роботи над предметами, що з Україною безпосередно звязані. Та наукова робота останніми часами прибрала так великі розміри, що такий перегляд став доконче потрібним, тим часом не тільки на нашій мові, але й на Україні російській не існував. Початки такого огляду зроблено було в томах, виданих 1894 р., але систематично поведено його з минулого року. Для повного й докладного переведення такого огляду треба організації значного числа сил, і від разу великі вимоги годі ставляти; за всім тим деякі галузи наук, як історія українсько-руська, слово й література, представлені були вже доволі повно. А в якій мірі такий огляд задовольняв дійсній потребі, видно було з того співчуття, що знайшов він в учених українських ба навіть чужих. Приведення до певної повности й розширення границь сього огляду для загальної науки — се справа дальших часів, і для неї потрібний дальший прилив науково приготованих сил.

Поруч з „Записками“ виходили попередні видання наукові. Передо всім наложити сказати про Часопис Правничу; зміст її обговорено на иньшій місці (в Науковій хроніці), тож нема чого над ним застановлятися; статистично представляєть ся він так: статей і заміток 10, в відділі „заміток літературних“ обговорено 9 книг, крім того подавано оречення найвисшого трибуналу судового.

З кінцем минулого року поставлено було зреформувати се видавництво, перенісши вагу на наукову сторону його й усунувши часть інформаційну (рішення трибуналів і т. и.), а бібліографію зіставляючи загальному огляду „Записок“. Розвідки правничі-ж признано за ліпше задержати в особности, аби не утрудняти переведення спеціалізації наукових публікацій в дальшій часі, і видавати їх особним томом під титулом: „Розвідки правничі історично-філософичної секції Наукового товариства імени Шевченка“, таким чином трохмісячник заступить річник, більш менш того-ж обсягу, що й томи Записок, під редакцією того-ж дра К. Левицького, що проводив редакцію „Часописи Правничої“ від початку.

Видавництво „Історичної Бібліотеки“, що від двох років перейшло до Наукового товариства імени Шевченка, має більш практичну мету: дати в приступній формі, в рідній мові головніші розправи про українсько-руську історію. Минулого року видано один том і розпочато другий, вони містять в собі переклад Костомарова „Мазепа й Мазепинці“ (з скороченнями) й Антоновича „Останні часи козачини на правім боці“

Дніпра". Почавши від сієї останньої монографії, видавництво трохи змінє свою методу видання: доти праці подавались без апарата наукового, уважаючи на потреби ширшої публіки, тепер же мають подаватись переклади повні, з усіма примітками, щоби могли заступити первотвір. В дальші томи мають увійти монографії Антоновича й Шульгина про гайдамацтво й монографії про громадський устрій України-Руси в період литовський, польський та часи Гетьманщини.

Крім того як і давніше, уміщувались статі наукового змісту і в часописи Товариства „Зоря“; заходи коло розвитку „Записок“ вправді мусіли в певній мірі відтягнути звідси наукові сили, одначе не доконче, як то видко і з огляду сієї часописи; при тім науковий відділ її наповняв ся перекладами цікавіших статей наукових з мов чужих.

Протягом минулого року засновано в товаристві ще три серії наукових публікацій.

Відповідно прийнятому в осени 1894 р. віділом Товариства проекту (див. Записки т. V) приступлено до видавництва археографічного. Публікації поділено на дві серії — „Жерел до історії України-Руси“, призначених переважно для актового матеріялу і „Памяток українсько-руської мови й літератури“ для памяток лінгвістичних і літературних; кожний має містити окрім текстів вступну розвідку. Видруковано перший том з першої серії: „Жерела до історії України-Руси, т. I: люстрації королівщин в землях Галицькій і Перемиській з р. 1565—6, зібраний і уложений М. Грушевським, з вступною розвідкою: Економічний стан селян на Подністровю галицькім в пол. XVI в. на основі описей королівщин. Розпочато також перший том „Памяток“, що містить збірник апокрифів старозавітних, вибраних з українсько-руських рукописей, уложений др. Іваном Франком, а має вийти протягом 1896 р., як також і другий том „Жерел“, що містить не люстрації королівщин в землях Перемиській і Сянській з р. 1565—6 (солянї жупи, староства: Перемиське, Лежайське, Замхівське й Сянське).

На початку сього вже року (1896) уконститувала ся й особна комісія археографічна для веденя справи публікацій джерелових; задачою її є не тільки видаванне предложених материялів археографічних, але й вишукуванне та збиранне їх через археографічні експедиції й відпоручення; одначе відповідний розвиток її діяльності можливий буде лише з розширеннем засобів материяльних. Спеціальний бюджет її поки що становить субсидія 1000 зр., признана соймом в останню сесию, а видатки з загального бюджету наукових видавництв Товариства не можуть теж бути значні. Комісія має дезидерату — видавати річно том „Жерел“ і том „Памяток“, як що дозволить се стан материяльний Товариства

й комісії спеціально. Для ближших томів „Жерел“ комісія має на увазі, окрім закінчення люстрації 1565—6 р. земель руських, збірник інвентарів, справоздань etc. з королівщин тихже земель з кінця XV в. і до першої люстрації (споруження копій з вибраних для нього описей варшавського архиву скарбового вже закінчується), описи королівщин подільських з XVI в., люстрація 1570 р. воеводств Руського, Белзького й Подільського, збірник актів галицьких з часів Хмельниччини, ревізії маєностей лівобічної Гетьманщини і ин. Для Памяток мають ся на увазі збірники: апокрифів новозавітних, есхатологічних і ин., збірник легенд, видання драматичної літератури українсько-руської XVII—XVIII в. і наукове видання письм Котляревського (ювілейне видання — деякі части його розпочато друком).

Третю серію становить „Етнографічний“ збірник, що має містити етнографічні й етнологічні матеріяли про українсько руський край (розвідки мають містити ся в „Записках“) оброблені й порівняні з опублікованим вже матеріялом. Тимчасово аби се видавництво пустити в курс, взяв на себе редакцію його низше підписаний, і минулого року вийшов т. I, що містив в собі одну статю описову (Різдвяні свята на Черномор'ї М. Крамаренка), дві збірки етнографічних матеріялів — казки з пов. Брідського, зібрані О. Роздільським (початок) і українські вигадки, зібрані О. Шимченком і етнографічну програму. Ся остання мала на меті лише, щоб розбудити більший інтерес до збирання матеріялу, зоставляючи вичерпанню сієї справи спеціальним програмам і квестюнарам. Для збільшення-ж матеріялу етнографічного уділяно за-помоги, так минулого року дано за-помоги на етнографічні екскурсії на Угорщину двом молодим етнографам ц. Гнатюку і Роздільському.

Матеріяли етнографічні напливали по троху з провінцій прогрію motu. Висловляючи на сім місці подяку всім, хто надсилав які матеріяли, ми сподіваємось, що з розповсюдженнем нашого етнографічного видання наплив сей буде збільшуватись. Редакції одначе давала клопоту далеко більше та обстава, що матеріял до збірнику мусів приходити вже оброблений, себ то порівняний з попередніми збірниками матеріялу і відповідними вказівками. Людей приготованих для сієї роботи майже не знаходилося, і се головню здержує розширення рам видавництва; редакція з признаннем згадує про роботу, підняту коло такого оброблення дром Франком, а останніми часами заявив ся участи в обробленю матеріялів етнологічних звісний етнолог д. Хв. Вовк (Th. Volkov) в Парижі; крім того редакція заходила коло приготування до сієї роботи молодших етнографів. Від успіху сієї роботи залежати ме дальше розширення видавництва; товариство хтіло би довести як скорше до того, аби виходило два томи „Етнографічного збірника“ на рік, бо етнографічного матеріялу,

як то було вже сказано, не бракує, а збірник наш тепер являє ся одиноким спеціальним видавництвом для публікування матеріялів етнографічних на цілу Україну-Русь.

З вище сказаного видно, що наукова діяльність і спеціально — наукові публікації Товариства, значно розширились минулого року, хоч і далеко не дійшло до тих розмірів, які-б йому надати хотілось. Дальший поступ в тім напрямі вимагає доконче збільшення матеріяльних засобів Товариства й збільшення наукових сил, злучених для наукової праці в його видавництвах. Засоби були ще дуже невеликі: цілий бюджет наукових видавництв вносив минулого року (з винятком „Зорі“) коло $4\frac{1}{2}$ тис.; переважна маса праць в видавництвах містила ся задурно. В р. 1896 сподіваємось побільшення бюджету принаймні на половину, що дасть справжність розширити видавництва й частійше праці рему-нерувати.

Протягом минулого року в наукових видавництвах Товариства брало участь своїми працями всього 56 осіб, а то з України-Руси австрійської 37 і України російської 19 (з того в „Записках“ 28 з України австрійської й 17 з України російської). Се число дуже значне в порівнянні з попередніми роками, але все ще невелике, коли візьмемо під увагу, що Товариство з своїми виданнями представляє ще одну наукову інституцію народну для цілої України-Руси! Редакція поклала немало праці коло заохочення земляків до участі в видавництвах Товариства й організації колективної праці. Але доброї волі й енергії одиниць не вистане до побороення обставин, що зложились під впливом політичних і культурних обставин, серед яких жили ряди поколінь і живуть доси. Велику перешкоду пожаданому розвитку видавництв Товариства становить, що російська границя була для них взагалі замкнена: видання Товариства, не вважаючи на свій науковий характер, все зачисляють ся до категорії „абсолютно заборонених“ в Росії. Їх часто не пропускали — *horribile dictu* — навіть для бібліотек університетських, не кажучи вже за професорів і редакцій наукових видавництв, і взагалі їх доля цілковито залежала від примхи місцевої цензури. Се все надзвичайно утрудняло ознаємленне з нашими видавництвами головної частини нашої публіки й перешкоджало групованю коло них наукових сил. Нічого дивного, що з малими винятками, наші українські співробітники (а число їх все буде дуже значним, вважаючи на такі обставини) крили свої імена (а між ними чимало добре звісних в науці, фахових знавців) під псевдонімами й криптонімами; досить сказати, що навіть медична розправа — про інфекцію яєчка — уміщена в т. VI Записок, не могла бути підписана автором. Ми сподіємось, що се проскрибоване становище наших видавництв, як результат шкідливого непорозуміння деяких урядових органів, не про-

тягнеть ся довго. При тим всім не залишала одначе редакція заходів, аби й при теперішніх обставинах зносили з науковими інституціями російськими навязувати й знаємити їх з своїми видавництвами; в минулім році обмінювалось Товариство наше своїми виданнями майже з усіма університетами російськими і з значним числом наукових інституцій і видавництв, що также знаменито причинялось до збільшення бібліотеки Товариства. Головна увага була звернена на інституції російські з тої причини, що власне в Росії скуплена наукова робота над питаннями, для нас найбільше важними; се одначе не виключало старань коло навязання зносили з інституціями науковими австрійськими й заграничними; одначе розширення їх належать до дальших років, а поки що Товариство будиши ще дуже молодою науковою інституцією, могло лише по волі їх навязувати.

Таким чином Товариство в різних напрямках робило коло зацпенлення й розвою своєрідної науки, сповняючи заповіти чоловіка, якого імя носить, висловлену в його „Посланії — аби „й мудрость в нас була своя“. Приймаючи близьку участь в його наукових роботах з самого початку, пригадуючи ту несміливість і непевність, з якою розпочинались перші завязки наукових видавництв, ми можемо з потіхою дивитись на поступ останніх років, в переконанню, що ся справа стоїть на добрій дорозі, що поставлена Товариством мета відповідає дійсній, фактичній потребі нашого народа, і тому діяльність наша в дальшій часі буде горнути до себе все більший круг наукових сил українсько-руських без ріжничї поглядів і напрямів в спільній роботі коло безсторонного, обективного студієвання й вияснення нашого минулого й сучасного. Перегляд минулого року покріпляє нашу надію, що праця вложена в сю роботу, не змарнуєть ся, а принесе свої овочі на добро народу нашого. In labore spes!...

М. Грушевський.

У Львові, 19/II (2/III) 96 р.

